

TURKIY GULISTON YOHUD AXLOQ ASARINING MA'NAVIY -AHLOQIY
AHAMIYATI

Nurmuhammadova Ruxshoda Mirsodiq qizi

Nizomiy nomidagi O'zMPU Logopediya yo'nalishi 2- bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yohud axloq" asari mazmuni, undagi axloqiy qarashlar va tarbiyaviy g'oyalar tahlil qilinadi. Asarda ilgari surilgan insoniy fazilatlar, yosh avlod tarbiyasidagi o'rni hamda zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi.

Kalit so'zlar: axloq, tarbiya, ma'naviyat, komil inson, ma'rifat, pedagogika, milliy qadriyat, ijtimoiy ong.

Аннотация: В данной статье анализируется содержание и воспитательное значение произведения Turkiy guliston yohud axloq, написанного Abdulla Avloniy. Рассматриваются его нравственно-педагогические идеи, роль в формировании личности и значение в современной системе образования. Особое внимание уделяется раскрытию человеческих добродетелей, воспитанию подрастающего поколения и формированию духовно-нравственных качеств.

Ключевые слова: нравственность, воспитание, духовность, гармонично развитая личность, просвещение, педагогика, национальные ценности, общественное сознание.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston hududida yuzaga kelgan ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar jamiyat hayotining barcha jabhalariga, ayniqsa ta'lim va tarbiya tizimiga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Bu davrda milliy uyg'onish jarayoni jadidchilik harakati orqali namoyon bo'ldi. Jadidlar eski maktab tizimining samarasizligini tanqid qilib, yangi usuldagi ta'limni joriy etishga, yosh avlodni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirishga va eng muhimi – ma'naviy-axloqiy jihatdan barkamol shaxsni tarbiyalashga intildilar.

Mazkur harakatning yetakchi vakillaridan biri bo'lgan Abdulla Avloniy o'zining pedagogik, adabiy va ijtimoiy faoliyati orqali milliy uyg'onish jarayoniga ulkan hissa qo'shdi. Uning Turkiy guliston yohud axloq asari o'zbek pedagogik fikr tarixida muhim o'rin tutadi. Ushbu asar o'z davrining ehtiyojlaridan kelib chiqib yaratilgan bo'lsa-da, undagi g'oyalar umuminsoniy xarakterga ega bo'lib, bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Ilmiy nuqtai nazardan qaraganda, Avloniy asari Pedagogika, Axloqshunoslik, hamda Sotsiologiya fanlarining tutash nuqtasida yaratilgan kompleks asar hisoblanadi. Unda tarbiya masalasi nafaqat individual jarayon, balki ijtimoiy hodisa sifatida qaraladi. Bu esa asarning ilmiy ahamiyatini yanada oshiradi.

Avloniy tarbiya tushunchasini keng ma'noda talqin etadi. Uning fikricha, tarbiya insonning nafaqat bilim olishi, balki uning ruhiy, axloqiy, estetik va ijtimoiy jihatdan

shakllanishini ham o'z ichiga oladi. Bu yondashuv zamonaviy pedagogikada "kompleks rivojlanish" konsepsiyasi bilan hamohangdir.

Turkiy guliston yohud axloq asari mohiyatiga ko'ra inson axloqini shakllantirish, uni komillikka yetaklash va jamiyat taraqqiyotini ta'minlashga qaratilgan ilmiy-pedagogik qo'llanma hisoblanadi. Asarda ilgari surilgan g'oyalar tizimli xarakterga ega bo'lib, ular bir-biri bilan uzviy bog'langan holda bayon etiladi.

Avloniy axloqni insonning ichki dunyosi va tashqi xulq-atvorining uyg'unligi sifatida talqin qiladi. Bu yondashuv Ijtimoiy ong nazariyasi bilan mos keladi. Chunki axloq – bu jamiyat tomonidan shakllantiriladigan va inson faoliyatida namoyon bo'ladigan me'yorlar tizimidir.

Muallif axloqiy sifatlarni ikki guruhga ajratadi:

fazilatlar

- (ijobiy sifatlar) – halollik, adolat, sabr, mehnatsevarlik, vatanparvarlik;

illatlar

- (salbiy sifatlar) – yolg'onchilik, hasad, dangasalik, jaholat.

Bu tasnif Etika fanida qabul qilingan klassik yondashuvga to'liq mos keladi.

Avloniy nazarida inson shaxsining shakllanishi uzluksiz jarayon bo'lib, u Shaxs kamoloti tushunchasi orqali ifodalanadi. Muallif bu jarayonni bir necha muhim omillar bilan bog'laydi:

- ijtimoiy muhit – jamiyatdagi axloqiy muhit inson xulqiga bevosita ta'sir qiladi;

- oila – dastlabki tarbiya maskani sifatida hal qiluvchi rol o'ynaydi;

- maktab va ta'lim tizimi – bilim va tarbiya uyg'unligini ta'minlaydi;

- shaxsiy faollik – insonning o'z ustida ishlashi va o'zini rivojlantirishi.

Bu yondashuv zamonaviy Sotsializatsiya nazariyasiga mos keladi. Ya'ni, inson jamiyat bilan o'zaro ta'sir jarayonida shakllanadi.

Asarda muhim nazariy g'oyalardan biri – ta'lim va tarbiya birligi tamoyilidir. Avloniy bilimni tarbiyasiz foydasiz, tarbiyani esa bilimsiz samarasiz deb hisoblaydi. Bu qarash Pedagogika fanidagi asosiy prinsiplar bilan uyg'unlashadi.

Muallifning fikricha:

bilim insonni ongli qiladi;

tarbiya esa uni komil inson darajasiga olib chiqadi.

Shu bois u maktab tizimida faqat bilim berish emas, balki axloqiy tarbiyaga ham alohida e'tibor qaratish zarurligini ta'kidlaydi.

Avloniy asarida ilm masalasi markaziy o'rin egallaydi. U ilmni insonni jaholatdan chiqaruvchi asosiy kuch sifatida talqin qiladi. Bu yondashuv Ma'rifatparvarlik g'oyalari asoslanadi.

Muallif ilmni quyidagi jihatlarda muhim deb biladi:

- inson tafakkurini rivojlantiradi;

- jamiyat taraqqiyotini ta'minlaydi;

- axloqiy ongni shakllantiradi;

- shaxsning o'zini anglashiga yordam beradi.

Bu fikrlar zamonaviy ta'lim konsepsiyalarida ilgari surilgan "bilim – taraqqiyot asosi" tamoyili bilan mos keladi.

Avloniy tarbiyani "hayot-mamot masalasi" deb ta'riflaydi. Bu ibora uning tarbiya masalasiga naqadar jiddiy yondashganini ko'rsatadi. Tarbiya bu yerda nafaqat pedagogik jarayon, balki jamiyatning mavjudligi va rivojlanishini ta'minlovchi omil sifatida talqin qilinadi.

Bu yondashuv Sotsiologiya nuqtai nazaridan ham muhimdir. Chunki jamiyatning barqarorligi va taraqqiyoti uning a'zolarining axloqiy darajasiga bevosita bog'liq.

Asarda milliy qadriyatlar bilan bir qatorda umuminsoniy axloqiy me'yorlar ham keng yoritiladi. Avloniy milliylikni saqlagan holda global qadriyatlarni ham qabul qilish zarurligini ta'kidlaydi. Bu esa uning qarashlarining zamonaviy va universalligini ko'rsatadi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, Abdulla Avloniyning Turkiy guliston yohud axloq asari chuqur ilmiy asosga ega bo'lgan pedagogik va axloqiy konsepsiyani o'zida mujassam etadi. Unda ilgari surilgan g'oyalar zamonaviy Pedagogika, Etika va Sotsiologiya fanlari bilan uzviy bog'liq holda rivojlanadi.

Asar nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki bugungi kunda ham yosh avlodni ma'naviy barkamol, ijtimoiy faol va ongli shaxs sifatida tarbiyalashda muhim nazariy va amaliy manba bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yohud axloq. – Toshkent: "O'qituvchi", 1992.
2. Abdulla Avloniy. Tanlangan asarlar. – Toshkent: "Ma'naviyat", 2006.
3. B.Qosimov. Jadidchilik va milliy uyg'onish. – Toshkent: "Ma'naviyat", 2004.
4. S.Tursunov. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: "O'qituvchi", 2010.